

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут електроенергетики
Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню бакалавра

студента Мурадова Інджи Абулфаз кизи

(ПІБ)

академічної групи ФЛ-15-1

(шифр)

напряму 6.020303 «Філологія»

спеціалізації _____

за освітньо-професійною програмою _____

на тему: Способи відтворення модальності англійського тексту в українському перекладі

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	доц. Орел М.В.			
розділів:				
Рецензент				
Нормоконтролер	ФЛ-15-1 Короткова С.В.			

Дніпро
2019

ЗАТВЕРДЖЕНО:завідувач кафедри
перекладу

_____ Введенська Т.Ю.

«_____» _____ 2019 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню бакалаврастуденту **Мурадова Інджи Абулфаз** кизи академічної групи **ФЛ-15-1**
(прізвище та ініціали) (шифр)напряму **6.020303 «Філологія»**

спеціалізації _____

за освітньо-професійною програмою _____

на тему: **Способи відтворення модальності англійського тексту в українському перекладі**

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 17.04.2019 № 626-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
Розділ 1	Дослідження модальності як функціонально-семантичної категорії сучасної англійської мови	25.12.18
Розділ 2	. Особливості відтворення модальності в англо-українському перекладі (на матеріалі роману Ф. С. Фіцджеральда “Великий Гетсбі”)	01.05.19

Завдання видано

(підпис керівника)

(прізвище, ініціали)

Дата видачі 15 жовтня 2018**Дата подання до екзаменаційної комісії** 10 червня 2019**Прийнято до виконання**

(підпис студента)

(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Дослідження модальності як функціонально-семантичної категорії сучасної англійської мови.....	6
1.1. Загальне поняття категорії модальності	7
1.2. Види модальності	11
1.3. Класифікації засобів вираження модальності.....	14
Висновки до 1 розділу	29
РОЗДІЛ 2. Особливості відтворення модальності в англо-українському перекладі (на матеріалі роману Ф. С. Фіцджеральда “Великий Гетсбі”)	31
2.1. Перекладацький підхід до передачі модальності в творі.....	31
2.2. Модальні компоненти мовної тактики переконання в аналізованому романі	35
2.3. Граматичний та перекладацький аналіз модальних дієслів.....	39
2.4. Вибірка речень з модальними дієсловами для аналізу	44
Висновки до 2 розділу	50
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

У лінгвістиці модальні слова та словосполучення вважаються одним із найсуперечливіших лексико-граматичних розрядів слів, які привертають особливу увагу вчених з другої половини ХХ століття. Але вони й досі не отримали повного розгляду у зв'язку з їх багатоплановістю, специфічністю мовного вираження та функціональними особливостями.

Значний внесок у вивчення категорії модальності зробили такі вчені, як В.В. Виноградов, Ш. Баллі, О.І. Беляєва, З.К. Долгополова, Л.С. Єрмолаєва, Г.О. Золотова, Ф.Р. Палмер, В.З. Панфілов та ін. Завдяки численним працям учених було визначено основні поняття, пов'язані з функціональним статусом зазначеної категорії, а також описано основні засоби її вираження в мові. Проте «феномен модальності» тільки посилює інтерес учених до її вивчення.

Недостатня наукова систематизація категорії модальності і засобів її вираження в англійській мові обумовлюють **актуальність** даного дослідження.

Важливість проблеми полягає ще й в тому, що модальність як лексико-граматична категорія викликає багато труднощів у процесі перекладу та при дослідженні її функціональності. Це, насамперед, пов'язано з розбіжністю засобів вираження модальності в англійській та українській мовах, що призводить до неповного або неточного її розкриття під час перекладу.

Об'єктом дослідження є модальність як функціонально-семантична категорія англійської мови.

- **Предметом дослідження** є особливості засобів вираження модальності при перекладі художніх текстів з англійської мови на українську.

Мета дослідження: дослідити засоби вираження модальності в художніх текстах при перекладі з англійської мови на українську.

Поставлена мета зумовлює виконання наступних завдань:

- розглянути теоретичні аспекти сутності категорії модальності;
- уточнити поняття модальності; класифік

– порівняти засоби вираження модальності в англійській та українській мовах;

– визначити основні труднощі перекладу модальних дієслів у художньому творі;
the types of translation transformations used to provide the adequate translation of English modal verbs.

– на основі граматичного та перекладацького аналізу твору з'ясувати способи і засоби перекладу модальних дієслів на українську мову;

- – здійснити практичний аналіз передачі модальності при перекладі художніх творів з англійської мови на українську.

Матеріалом дослідження слугував роман “Великий Гетсбі” (“The Great Gatsby”), написаному визначним американським письменником 20-го століття Френсісом Скоттом Фіцджеральдом (Francis Scott Fitzgerald) та його переклад українською мовою, виконаний перекладачем М. Пінчевським.

Наукова новизна роботи полягає у багатосторонньому дослідженні модальності як функціонально-семантичної категорії, висвітленні загального поняття категорії та різновидів модальності, дослідженні різних способів вираження модальності в англійській мові тощо.

Основні методи дослідження: метод порівняльно-перекладознавчого аналізу, метод зіставлення, метод опису та крос-культурного аналізу.

Теоретичне значення дослідження зумовлено його внеском у вирішення проблеми виявлення закономірностей відтворення модальності у перекладі.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати, отримані в ході даного дослідження, можуть бути використані в теоретичному курсі лексикології, стилістики, теорії і практики перекладу, на практичних заняттях з англійської мови на різних рівнях навчання.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів (теоретичного та практичного), висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сфері перекладу існують досить складні та багатоаспектні категорії, що привертають увагу науковців. Проте чи не найсуперечливішим явищем є категорія модальності, що в силу своєї багатоплановості все ще залишає поле для подальшого її вивчення. Модальність розглядається як функціонально-семантична категорія, мовна універсалія, що проявляється в основних категоріях мови. Ця мовна категорія виступає важливим елементом комунікації, виражаючи відношення того, хто говорить до висловлювання, і є невід'ємною властивістю тексту, що вміщує відношення автора до дійсності.

За допомогою модальності ми можемо виражати свої думки вільно, експресивно, адже неможливо передати необхідну інформацію без демонстрування нашого ставлення до того, що ми повідомляємо. Тому модальність відіграє важливу роль в текстах будь-якого стилю, будь-якого жанру.

Проте, поняття 'модальність' досі не має чіткої окресленості. Лінгвісти розрізняють логічну й мовну модальності, а в межах останньої – безліч парадигм і підпарадигм (суб'єктивна та об'єктивна модальності; реальна та ірреальна модальності тощо). На сьогодні все ще не існує єдиної думки серед мовознавців щодо меж синтаксичної і морфологічної модальностей; не існує відповідного спільного метамовного інструмента для аналізу проблеми. Це призводить до суттєвих розбіжностей у визначенні кількості способів дієслова, до труднощів у спробах чітко окреслити мовний арсенал для побудови ефективної комунікативної стратегії й тактики тощо.

Для чіткості мовного аналізу модальності слід встановити, який чинник (форма чи значення) є домінуючим для опису явища і на якому рівні доцільно досліджувати модальність. На наш погляд, до лінгвістичного аналізу

реалізаторів модальності обох чинників слід залучати і форму, і значення. Проте домінуючим має бути значеннєвий чинник: мета комунікації – це, умовно кажучи, пошук смислу: значення безпосередньо корелює зі смислом, а форма виступає інструментом для передачі значення. І тут варто говорити про модальність на різних мовних рівнях: морфологічному (способи дієслова, модальні слова, вигуки тощо), синтаксичному (інтонація, порядок слів, внутрішньореченнєві зв'язки тощо) та текстовому (модальність як одна з основних категорій тексту і т. ін.).

1.1. Загальне поняття категорії модальності

Лінгвістика пройшла довгий і звивистий шлях в дослідженні модальності, ґрунтуючись на досягненнях логіки, семіотики і психології. Однак модальність досі не отримала повного пояснення в зв'язку з її багатоплановістю, специфічністю мовного вираження і функціональними особливостями. Дослідники дають різні визначення категорії 'модальність'. Тому слід розглянути декілька підходів.

У 1960 році в граматиці російської мови визначення модальності ще не було. Перше визначення модальності зустрічається в 1969 році в лінгвістичному словнику О.С. Ахманової, яка розглядає модальність як понятійну категорію зі значенням відношення мовця до змісту висловлювання і відносини змісту висловлювання до дійсності (відносини повідомляється до його реального здійснення), що виражається різними лексичними і граматичними засобами, такими як форма і спосіб, модальні дієслова тощо [1]. Модальність може мати значення твердження, наказу, побажання, допущення, достовірності, ірреальності й ін.

В словнику лінгвістичних термінів (1969) дається також поділ модальності за видами [1]:

– модальність гіпотетична (hypothetical (suppositional) modality), яка передбачає представлення змісту висловлювання як можливого;

- модальність дієслівна (*verbal modality*), що виражається дієсловом;
- модальність ірреальна (*unreal modality*), яка представляє зміст висловлювання як неможливий, нездійснений;
- модальність негативна (*negative modality*), що представляє зміст висловлювання як такий, що не відповідає дійсності.

Російська граматики 1980 роки відзначає, що, по-перше, модальність виражається різнорівневими засобами мови, по-друге, вказується, що категорія об'єктивної модальності співвідноситься з категорією предикативності, по-третє, окреслюється коло явищ, що відносяться до явищ модальності [33]:

1) значення реальності-ірреальності: реальність позначається синтаксичним індикативом (теперішній, минулий, майбутній час); ірреальність – ірреальними способами (умовний, закличний, бажаний, спонукальний);

2) суб'єктивно-модальне значення – ставлення мовця до того, що повідомляється;

3) в сферу модальності включаються слова (дієслова, короткі прикметники, предикативу), які своїми лексичними значеннями виражають можливість, бажання, повинність.

Російський словник іншомовних слів (1996) дає наступне визначення даного поняття: модальність – (фр. *modalite*, лат. *modus* спосіб) – модальність судження – відмінність між логічними судженнями в залежності від характеру встановленої ними достовірності – від того, чи виражають вони необхідний або тільки ймовірний зв'язок між логічним підметом і присудком. За модальністю розрізняють судження: аподиктичні, асерторичні і проблематичні.

Перейдемо до розгляду визначення даного терміну в тлумачному словнику Ушакова Д.Н. (1996): модальність – (англ. *modality*) понятійна категорія зі значенням відношення мовця до змісту висловлювання і відношення висловлювання до дійсності (відношення повідомляється до його реального здійснення), що виражається різними граматичними і лексичними засобами, такими як форми способу дієслова, модальні дієслова, інтонація [30].

Перша вдала спроба комплексної, всебічної характеристики модальності в російському мовознавстві належить В.В. Виноградову, який простежив історію її вивчення, виявив обсяг і конкретний зміст та простежив засоби вираження її значень. В.В. Виноградов в своїй праці “Исследования по русской грамматике” дотримувався концепції, в якій речення, відбиваючи дійсність в її практичній суспільній свідомості, відображає відношення до дійсності, тому з реченням, з різноманітністю його типів, тісно пов’язана категорія модальності. Кожне речення містить в собі суттєву конструктивну ознаку, модальне значення, тобто містить вказівку на відношення до дійсності. Тому вважається, що категорія модальності належить до числа основних, центральних мовних категорій які, в різних формах, можна знайти в мовах різних систем [7, 160]. Науковець також відмічав, що зміст категорії модальності та її форми історично мінливі.

У західноєвропейській лінгвістиці основоположником найпоширенішої концепції модальності був швейцарський лінгвіст Ш. Баллі. На його думку, у будь-якому висловлюванні можна виділити основний зміст (диктум) і модальну частину (модус), у якій виражається інтелектуальне, вольове чи емоційне судження мовця щодо диктуму. Він розрізняє експліцитний та імпліцитний модуси. Основна форма вираження експліцитного модусу – головне речення в складі складнопідрядного з підрядним додатковим. Отже, модальність у трактовці Ш. Баллі виступає як синтаксична категорія, у вираженні якої домінують роль відіграють модальні дієслова – підклас дієслів на позначення судження мовця про предмет мовлення, які відрізняються від інших дієслів тим, що можуть приєднувати додаткове підрядне речення [2]. Як вважав швейцарський вчений, “... модальність – це душа речення; як і думка, вона утворюється загалом в результаті активної операції суб’єкта мовлення. Тобто, не можна надавати значення висловленню, якщо в ньому не було хоча б якогось висловлення модальності”. Науковець розрізняє три загальні різновидності модальності: можливість, неможливість та необхідність [2, 354].

Правдівцева Ю.С. вважає, що найбільш розповсюджене визначення мовної модальності полягає в тому, що ця категорія виражає повідомлення з погляду мовця [22].

В.Г. Гак розрізняє три види модальності: алетична (модальність об'єктивної можливості), епистемічна (модальність знання), деонтична (наказова модальність). Останні дві суб'єктивні та залежать від волі мовця. Кожна модальність має три ступеня: позитивну, негативну та проміжну. Будь-який вид модальності може супроводжуватись висловленням почуття та оцінки, які виділяють в особливий вид модальності, модальність норми та оцінки.

На думку Вус Н.Й. сьогодні найвідомішими є три тлумачення терміну модальності у лінгвістиці:

1) модальність – це відношення змісту висловлювання до дійсності. Прихильниками такого тлумачення є Виноградов В., Мірович А. та Свобода К.;

2) Беллерт І., Богуславський А., Вежбицька А. та Малджієва В. розуміють модальність як відношення мовця до змісту висловлювання;

3) модальність як комбінація відношення змісту висловлення до дійсності та відношення мовця до змісту висловлювання розглядається такими вченими як Гаєвська У. та Шмілауер В. Вони стверджують, що модальність є досить складним багатоаспектним поняттям, яке включає в себе декілька явищ, що накладаються один на одного [8, 122].

В.М. Бондаренко конкретизує визначення аналізованої категорії: “Модальність – мовна категорія, яка вказує на характер відображених у змісті речення об'єктивних зв'язків і на ступінь достовірності змісту того ж речення з погляду мовця” [4, 55]. Дослідник також констатує наявність різних теорій щодо суті цієї категорії, її меж, класифікації модальних значень та речень за модальною ознакою. Вчений зазначає, що модальність часто ототожнюють з предикативністю, з категорією способу дієслова тощо. Нерідко категорія модальності трактується без урахування рівня мови, на якому вона функціонує.

В.М. Бондаренко зазначає, що основним питанням у вивченні модальності як мовної категорії має бути визначення видів модальних значень, які складають головний її зміст. Учений вважає недоцільним намагання деяких авторів звузити поняття категорії модальності, обмежуючи його трьома видами модальних суджень (можливість, дійсність, необхідність). Також надто широким видається розуміння цієї категорії як всеохоплюючої, комплексної, багатопланової: йдеться про відношення змісту речення до дійсності чи будь-яке суб'єктивне ставлення мовця до змісту речення. Зважаючи на сказане вище, можна окреслити на порядку денному лінгвістики як одну з першочергових проблему з'ясування видів модальних значень, класифікації модальності, її змісту.

Академік Мещанінов І.І. називав модальність понятійною категорією, тобто такою, що передає в мові поняття, які існують у певному суспільному середовищі. Ці поняття не описуються за допомогою мови, а виявляються в ній, в її граматичній та лексичній будові. Понятійні категорії можуть експлікуватись у лексиці, синтаксисі і морфології; реалізуючись у формальному боці синтаксису й морфології, вони стають граматичними поняттями [19, 196].

Модальність, притаманна будь-якому тексту, – це мовленнєве втілення образу автора, оцінка автором художнього світу з позицій твердження або заперечення, реальності / ірреальності подій, впевненості в їхній вірогідності або сумніву. Модальність може виражатися за допомогою модальних часток, модальних слів, модальних дієслів і граматичної системи способу

1.1. Види модальності

Думки науковців з приводу видів модальності різняться. Численні дослідження на цю тему вказують на те, що не існує єдиної класифікації, оскільки різні мовознавці розглядають цей феномен по-своєму і відповідно пропонують все нові й нові види модальності. Англійські лінгвісти дотримуються такої класифікації: умовна та дійсна (види модальності, що різняться способами дієслова: дійсний та умовний), а також епістемічна

модальність. Інші мовознавці виділяють логічну та сегментну модальність. Проте загальноприйнятим слід вважати поділ цієї категорії на суб'єктивну та об'єктивну. Така класифікація визнається більшістю лінгвістів і відбиває два типи логіко-граматичних зв'язків: відношення змісту речення до об'єктивної дійсності та ставлення мовця до змісту висловлювання.

Крім об'єктивної та суб'єктивної модальності, існує ще і текстова модальність. Вивченням проблеми текстової модальності займалися такі мовознавці, як О.О. Селіванова, О.Н. Журавльова, В.А. Кухаренко. О.О.

Селіванова вважає, що дана категорія включає підкатегорію емотивності – одну з базових властивостей художнього тексту, яка співвідноситься з предметованими в ньому емоціогенними знаннями і актуалізуються за допомогою активованих текстових компонентів, що втілюють авторські емоційні інтенції та, моделюючи можливі емоції адресата, зв'язані з сприйняттям та інтерпретацією текстової модальності [27, 56]. О.Н. Журавльова

розглядає текстову модальність як екстралінгвістичну категорію, що може не мати прямої експлікації в поверхневій структури тексту, але завжди присутня в глибинній і сприяє розкриттю суті тексту [5, 81]. Вона виявляє себе в чотирьох основних аспектах:

- відображення реальності / ірреальності створюваного текстового світу; – емотивно-оцінне ставлення автора до персонажів;
- емотивно-оцінне ставлення персонажів один до одного;
- передбачувана оцінка читача.

Отже, ми бачимо, що текстова модальність включає в себе категорію авторської модальності. Авторська модальність досліджувалася багатьма вченими, одним з яких є В.А. Кухаренко. На її думку, ставлення автора до зображуваного завжди входить до складу образу [17].

Авторська модальність є найбільш проблемним видом модальності для перекладу, яка у переважній більшості випадків відображає втілення інтенції автора тексту, звідки й отримала таку назву. Деякими науковцями вона

розглядається як багатопланова категорія, що не обмежена лише образом автора, але охоплює також й образ персонажа та реалізується на всіх рівнях тексту, в тому числі і на синтаксичному [17, 29]. При цьому важливо підкреслити, що категорія авторської модальності в значній мірі визначається особистісними особливостями автора, його емоційно-етичною сферою, аксіологічними установками. Саме цей факт і становить труднощі під час перекладу такого тексту іншою мовою, оскільки у цьому випадку для вираження модального значення автор може використовувати весь мовний арсенал на власний смак і розсуд й не слідувати загальноприйнятими правилами. Зокрема, суб'єктивна точка зору може реалізовуватися за допомогою лексико-граматичних (модальних дієслів), лексичних засобів (модальних слів та модальних виразів), прикметників та прислівників, що мають модальне значення, емоційною формою присудка, інвертованим порядком слів, емпатичними конструкціями тощо. Такий широкий набір мовних засобів вираження зумовлює проблему відтворення тексту таким чином, щоб не було порушено змістової цілісності оригінального висловлювання.

Мещеряков В.Н., дослідник-лінгвіст, виділяє також сегментну модальність, яка за його визначенням “характеризує процес розгортання тексту на окремих його ділянках” [20, 100]. Тому не слід забувати не лише про можливість фіксації модальної енергії на “окремих ділянках”, а й про вираження присутності автора – коментатора власного тексту, його відношення до тексту. В розумінні Н.А. Ніколіної, “авторська модальність – це авторська позиція, авторське відношення до повідомлення”, тому таке відношення, а відповідно і модальність, зазвичай знаходять своє вираження не в “прямих оцінках”, а в таких рівневих виявленнях системи тексту, як його заголовки, ключові слова (семантичні доміанти), власні назви, ремарки [21, 167]. В той же час Н.С. Валгіна зазначає, що авторська модальність – “це вираження в тексті відношення автора до того, що повідомляється, його точки зору, позиції, сформульованого заради повідомлення їх читачу” [5, 96].

Також існує логічна модальність, “яка полягає в ступені встановленої достовірності думок завдяки тому чи іншому різновиду судження”

Отже, лінгвісти-дослідники виділяють логічну, авторську, сегментну модальність, проте слід зазначити, що поділ модальності на об’єктивну та суб’єктивну є більш традиційним.

1.2. Класифікації засобів вираження модальності

Існують різноманітні класифікації засобів вираження модальності, які залежать від приналежності лінгвіста до тієї чи іншої наукової школи. Так наприклад, І.В. Корунець зауважив, що “модальність, будучи екстралінгвістичною категорією, що виражає відношення мовця до реальності, має загальні в англійській та українській мові засоби реалізації, які в себе включають:

- 1) фонетичні засоби (наголос та інтонація);
- 2) лексичні засоби (модальні слова та модальні вирази), що виражають суб’єктивну модальність;
- 3) лексико-граматичні засоби (модальні дієслова);
- 4) граматичні засоби, що виражають граматичну модальність [15, 308].

Такий поділ також проводить Я.І. Рецкер, який вважає, що “в теорії практики та перекладу задача, головним чином, полягає у передачі суб’єктивної модальності”, як фонетичними, так і лексичними, лексико-граматичними та граматичними засобами [24, 170].

Існує декілька класифікацій засобів вираження модальності, проте в даній роботі ми будемо розглядати детальніше класифікацію І.В. Корунця.

1) Фонетичні засоби вираження модальності. Вираження модального значення за допомогою фонетичних засобів завжди мають ідентичну реалізацію в обох мовах, хоча в українській мові часто виражаються за допомогою лексичних засобів (модальні частки та модальні прислівники). Ці засоби також можуть виражати відтінки значення передбачення, застереження, припущення,

сумніву, впевненості та ін. Найбільш часто вживаними частками, котрі створюють такі чи подібні значення, є аж, ж, хоч, б, би, і, й, -но, -то, саме, таки та ін., а також прислівники авжеж, адже, надто, певне, напевне, все ж, все ж таки, немов, ніби та деякі інші. Вибір модальних часток чи модальних прислівників залежить від контексту, хоча в більшості випадків він залежить від перекладача та його власного бажання забарвити текст перекладу. Наприклад, можна при перекладі створити більш слабе чи більш сильне значення слів у реченні:

“How fastidious is the human memory!” [40, 10]. – *“Дивовижна таки людська пам’ять / Дивовижна все ж таки людська пам’ять”* [37].

При перекладі перекладач часто застосовує фонетичні засоби вираження модальності, адже він суб'єктивно відноситься до реальності, зображеної у тексті оригіналу. Це можна побачити за деяких можливих інтерпретацій модального значення у реченні, де модальність виражається за допомогою емпатичного та логічного наголосу, що падає на підмет чи займенник you (ти, ви):

“I do really wish it hadn't been you [39, 46]. – *“Мені й справді хотілося, щоб це був не ти”* [35].

Коли під емпатичний чи логічний наголос попадає англійське модальне дієслово, вираження модальності може збігатися в обох реченнях:

“Vitrenko is unlikely to be willing to dissolve her mighty charisma in any “bloc type” alliance” [40, 18]. – *“Вітренко навряд чи буде “розчиняти” свою досить могутню політичну харизму в якомусь об’єднанні “блокового типу”* [37].

Це саме модальне значення впевненості може виражатися в українській мові за допомогою модального прислівника певне / напевне та часток ж, таки:

“This is sure to be the basis of her electoral campaign” [40, 18]. – *“Напевне на цій основі будуватиметься її кампанія”* [37].

Значення здивування чи припущення, що виражається в англійській мові за допомогою просодичних засобів, передаються в українській мові за допомогою часток та передачі інтонації та ноголосу:

“How has the nation or its people changed during this period?” [40, 10]. – “Як все ж таки запам’ятали той час люди, що змінилося для них за часи незалежності?” [37].

Зазначимо, що інтонація як засіб вираження модальності з чисто фонетичного феномена перетворюється у феномен фонетико-граматичний, тому що він виконує і граматичну функцію.

2) Лексичні засоби вираження модальності. Текстова модальність, відображаючи найбільш загальні та суттєві ознаки тексту, а саме ставлення того, хто говорить чи пише, до дійсності, може реалізувати лексичні засоби. Композити, займаючи проміжне місце між простими словами, похідними одиницями, аббревіатурами та ідіомами, вважаються одним із найбільш перспективних способів експлікації.

Композити є одним із засобів вираження модальності у тексті, яка існує у таких аспектах:

1. Реальність / ірреальність текстового світу. Категорія модальності поділяється на два види:

- а) атрибутивно-модальне значення;
- б) суб’єктивно-модальне значення.

Лінгвіст Н.Ю. Шведова вважає, що модальність не може обмежуватись лише вказівкою на відношення того, хто говорить з точки зору реальності / ірреальності [33]. У значній мірі в цій категорії виявляє себе суб’єктивно-оцінне відношення. Крім закладеного в системі форм речення об’єктивно-модального значення, що відносить повідомлення в план реальності / ірреальності, – пише Шведова, – кожне висловлювання, побудоване на основі тієї чи іншої схеми речення, включає суб’єктивно-модальне значення і виражає ставлення мовця до сказаного" (власне ставлення автора чи ставлення автора до ситуації, котре виражається за допомогою вираження думок героїв твору) [16, 80]:

“In that case we had better discuss it in a cosy room rather than in this wind-swept market-place” [39, 167]. – *“У такому разі нам краще поговорити в затишній кімнаті, а не на цьому ринковому майдані, де віють усі вітри”* [35].

Композит *wind-swept* виражає ставлення героя до місця негативно, бо воно не є зручним для обговорення їхньої важливої справи. Таким чином, цей композит сприяє цілісному відтворенню реальності у творі – ситуація потребує особливої уваги.

2. Оцінно-емотивне відношення автора до персонажів, змальованих ситуацій, тексту в цілому, покликане сформулювати у читача уявлення схожого емоційно-оцінного характеру, спрямувати дії з результатом (ілокутивна діюча сила) [17, 202]. Наприклад, у реченні:

“Turning around we saw a little rat-faced fellow standing in the centre of the circle of yellow light...” [39, 166]. – *“Обернувшись, ми побачили, що в колі жовтого світла від ліхтаря догідливо схилився чоловічок з розпашілим обличчям”* [35].

Композит *ret-faced* покликаний передати негативне ставлення автора до персонажу, яке розкривається на фоні всього тексту. Зовнішні риси чоловіка розкривають сутність його внутрішнього світу. Наприклад:

“The little man stood glancing from one to the other of us with half-frightened, half-hopeful eyes...” [39, 167]. – *“Чоловічок стояв, не рухаючись із місця, і переводив погляд, в якому світилися страх і надія, з мене на Холмса й назад...”* [35].

Композити *half-frightened, half-hopeful* змальовують персонаж як чоловіка боязливого та жалюгідного.

“He curled himself up in his chair, with his thin knees drawn up to his hawl-like nose” [39, 43]. – *“Він скоцюрбився в кріслі, підтягнувши коліна аж до свого орлиного носа”* [35].

Автор використовує композит *hawk-like* для зображення носа Холмса, щоб за допомогою зовнішніх рис показати сутність характеру Шерлока Холмса – його спостережливість та хитрість.

3. Передбачувана оцінка читача. Оцінка читача є результатом співпереживання, що формується у його уяві та завдяки замаскованим шляхам впливу збігається у більшості випадків з оцінкою автора. За допомогою підбору номінатом, автор може впливати на читача, враховуючи набір його очікувань, переконань, смаків, вікових особливостей, тобто передбачуючи його оцінку.

У прикладі “*It allows to see a sample surface topology, to perform high-precision distance measurements on it (up to micrometer parts)*” композит *high-precision* є певною установкою читачеві, якому автор радить “проводити дуже точні виміри”. За допомогою такого прийому автор апелює до пасивної частини читацької аудиторії з упевненістю, що дістане підтримку та позитивну оцінку своєї позиції.

Також до лексичних засобів вираження модальності відносять модальні слова, що виражають суб’єктивне ставлення мовця до висловлювання у реченні. Модальні слова мають значення сумніву, вірогідності, впевненості, передбачення та ін. До них відносять такі слова: *perhaps* (можливо), *maybe* (можливо), *definitely* (без сумніву), *certainly* (звісно), *probably* (можливо), *of course* (звичайно), *surely* (звісно), *without a doubt* (без сумніву), *in fact* (фактично), *in truth* (правду кажучи), *possibly* (можливо), *naturally* (звісно), *obviously* (очевидно), *happily* (на щастя), *fortunately* (на щастя), *unfortunately* (на жаль), *undoubtedly* (без сумніву) та інші [33, 4].

Виражаючи сумнів, припущення автор англійського тексту-оригіналу використовує такі модальні слова як *perhaps*, *maybe*, *probably*, *possibly*, які перекладаються словами *можливо*, *ймовірно*, *мабуть*.

“*Well maybe one way for the rest of the world to protect itself is to stop buying American products*” [40, 6]. – “*Ймовірно, одним із шляхів для решти країн світу*

– щоб захистити себе – стане відмова з їхнього блоку від американських товарів” [37].

Для вираження впевненості зазвичай вживаються такі модальні слова: *definitely, certainly, of course, surely, without a doubt, no doubt, naturally, undoubtedly*. На українську мову вони перекладаються такими словами як *без сумніву, звісно, звичайно, безперечно*.

“*We are at present, Doctor – as no doubt you have divined – in the cellar of the City branch of one of the principal London banks*” [39, 49]. – “Зараз ми, докторе, перебуваємо, як ви вже, безперечно, вгадали, в підвалі міського відділення одного з найбільших лондонських банків” [35].

Модальні слова *in fact, in truth, truly* також виражають впевненість, яка базується на певних достовірних даних і перекладаються на українську мову словами *правду кажучи, фактично, по-справжньому*.

“...before Ukraine truly becomes an independent and worthy nation” [40, 10]. – “... щоб стати по-справжньому незалежною та гідною державою” [37].

Виражаючи позитивне чи негативне ставлення до ситуації, автор англійського тексту-оригіналу використовує модальні слова: *happily, fortunately, unfortunately*. Відповідними еквівалентами цих слів будуть на жаль (для вираження негативного ставлення) та на щастя (для вираження позитивного ставлення):

“*Fortunately, we could save our collection of microorganisms*” [40, 11]. – “На щастя, нам вдалося зберегти колекцію мікроорганізмів” [37].

Для вираження припущення вживаються такі модальні слова як *evidently, obviously*, що перекладаються на українську мову модальним словом очевидно:

“*This Godfrey Norton was evidently an important factor in the matter*” [39, 16]. – “Годфрі Нортон, очевидно, відіграє важливу роль в усій цій справі” [35].

Отже, в англійських текстах лексичними засобами вираження модальності можуть бути композити та модальні слова. За допомогою лексичних засобів вираження модальності можна сформулювати думку читача та вплинути на його

оцінку твору, що і є одними з основних завдань автора, та перекладача відповідно.

3) Лексико-граматичні засоби вираження модальності. Цей вид модальності в обох мовах реалізується модальними дієсловами або їхніми лексичними еквівалентами.

1. Так, модальне дієслово *can / could*, що виражає фізичну чи ментальну спроможність зазвичай перекладається на українську за допомогою модальних дієслів “*могти, вміти*” чи за допомогою їхніх еквівалентів “*мати змогу / можливість, бути в змозі / мати силу*”:

“*He said that he could finish his work in time*” [39, 254]. – “*Він сказав, що може закінчити роботу вчасно*” [35].

Виражаючи сумнів, підозру, невпевненість (в основному в запитальних та заперечних реченнях), значення *can / could* реалізується в українській мові за допомогою часток “*невже, хіба*” або прислівника “*навряд*”:

“*There are not too many people who can afford this kind of accommodation*” [40, 34]. – “*Навряд таке житло буде всім по кишені*” [37].

Коли ми виражаємо докір, здивування чи дозвіл, лексичним еквівалентом модального дієслова *can* в українській мові буде модальне дієслово “*можна*”:

“**Payment can be made in stages until the property is complete**” [40, 34]. – “*Можна оплатити вартість квартири частинами, але обов’язково вкластися у термін будівництва*” [37].

Деякі значення модального дієслова *can* не мають відповідних еквівалентів в українській мові:

“*A more important event in the nation’s history can hardly be imagined*” [40, 10]. – “*Важко знайти більш значиму подію в історії України*” [37].

2. Модальні дієслова *may / might* та їх еквіваленти *to be permitted to/ to be allowed* мають деякі особливості використання та вираження значення.

Коли модальні дієслова *may / might* виражають дозвіл, вони зазвичай перекладаються на українську мову словом “можна” або “дозволяти, не заперечувати”:

“*May I speak now?*” [39, 89]. – “Тепер дозволяєте мені говорити?” [35].

Виражаючи суворе попередження, часто *may* перекладається на українську мову словами може, може бути:

“*Electric shocks may result*” [40, 51]. – “Це може призвести до ураження електричним струмом” [37].

Модальні дієслова *may / might* виражають припущення, бажання, невпевненість, можливість виконання якоїсь дії і можуть перекладатися різними способами, в залежності від творчості перекладача:

“*During an interview a consular officer may concentrate on items that might indicate to him that your true intent is to emigrate*” [40, 38]. – “При співбесіді зусилля консула спрямовані на те, щоб виявити – чи не приховуєте ви бажання емігрувати” [37].

3. Модальне дієслово *must* має особливі риси. Воно має значення повинності й сильного припущення [14, 49]. У цьому значенні *must* має в українській мові прямий відповідник – модальне дієслово *мусити / повинен / має*:

“*The installation position must be able to support a load four times the indoor unit weight*” [40, 91]. – “Місце монтажу внутрішнього блоку має витримувати навантаження в чотири рази більше, ніж вага самого блоку” [37].

Часто в українській мові дієслово *must* має більш м'яке значення при перекладі:

“*Were the people looking at her? They must be*” [39, 33]. – “Чи люди дивились на неї? Напевне, що так” [35].

Іноді це модальне дієслово не має чіткого вираження і перекладається на українську мову стверджувальним реченням:

“*It must be in her own house*” [39, 21]. – “Фотографія в неї вдома” [35].

4. Модальне дієслово *have to* в українській та англійській мовах мають одне й те саме значення і перекладається словами “*треба, потрібно, необхідно, належить*”:

“*The electoral field has been divided into strips that have to be ploughed up in the autumn*” [40, 8]. – “*Майбутні парламентські вибори стають головним фактором у політиці. Виборне поле вже розмежоване на сегменти, які належить “орати” восени*” [37].

В.І. Карабан зазначає, що *have to* можна назвати синонімом модального дієслова *must*, що позначає зумовлену обставинами повинність [14, 50].

Часто це модальне дієслово, виражаючи сильну повинність перекладається на українську мову словами:

“*And we will have to invite workers from other countries*” [40, 38]. – “*Нам доведеться запрошувати іммігрантів з інших країн*” [37].

Отже, перекладаючи модальне дієслово *have to* необхідно звертати увагу на різні фактори, що впливають на переклад.

5. В англійській мові є синонім модального дієслова *have to* – *to be to*, яке має декілька значень, що реалізуються в залежності від форми та лексичного значення інфінітива, який за ним слідує. Це модальне дієслово може виражати обов'язок чи необхідність виконання якоїсь дії за планом, або за розкладом. Українські еквіваленти цих значень модального дієслова *to be to* – модальні дієслова *мати, повинен, мусити, збиратися*:

“*I am about to be married*” [39, 12]. – “*Я збираюся одружитись*” [35].

Часто можна зустріти це дієслово у риторичних питаннях, що часто перекладається фразою питання в тому, що або питанням:

“*Where are we to find the photograph?*” [39, 21]. – “*Питання в тому, де нам шукати фотографію*” [35].

6. Модальне дієслово *need* виражає необхідність виконання чогось і перекладається в основному на українську мову модальними словами: *треба, потрібно, необхідно, належить*:

“And a great deal needs to be done” [40, 10]. – “І нам ще належить багато чого досягти” [37].

Якщо це дієслово виражає негативне ставлення до якоїсь дії або докір, воно перекладається за допомогою семантичної трансформації:

Who needs an office? [40, 26]. – *Навіщо сидіти в офісі?* [37].

7. У розмовній англійській мові дієслово *dare* часто вживається разом з дієсловом *say* – *daresay* і виражає сильне припущення. Воно може перекладатися такими словами як: *насмільюватися, наважуватися, відважуватися, сміти; вважаю, допускаю, цілком імовірно, смію сказати, упевнений, не без того, щоб; наважуватися сказати / стверджувати:*

“I dare say that if I had put a hundred pounds down in front of him that man would not have given me such complete information” [39, 165]. – *“Упевнений, що навіть за сотню фунтів не міг би почути від нього стільки відомостей, скільки дістав, запропонувавши парі”* [35].

В залежності від характеру інфінітива, який може бути активним чи пасивним, конструкції з модальними дієсловами не завжди співвідносяться як синонімічні з одними й тими модальними конструкціями і мають деякі відмінності у відтінках значень та вживанні. Тому для перекладача є дуже важливим своєчасно розпізнати ці конструкції і надати при перекладі їм такого ж відтінку, що в оригіналі.

Отже, більшість модальних дієслів в англійській мові мають прямі відповідники в українській. І якщо знати правила перекладу модальних дієслів, мати гарне розуміння тексту, а також власний творчий підхід – труднощів з такими словами не може виникати.

Крім вище зазначених, існують чотири модальних дієслова в англійській мові, у яких майже немає лексичних еквівалентів в українській мові: *shall, will, would* і частково *should* (форма минулого часу від *shall*). Така особливість цих модальних дієслів пояснюється їхньою складністю вживання, адже вони виражають не лише модальне значення, а й також є допоміжними дієсловами.

1. Модальне дієслово *shall* у своєму модальному значенні в основному вживається з другою та третьою особою множини та іноді (в запитальних реченнях) з першою особою однини та множини. В залежності від того, що бажає висловити автор, модальне дієслово *shall* має різноманітні значення.

Це модальне дієслово може виражати обов'язок чи повинність, яке в українській мові не має чіткого вираження:

“Possibility to carry out simultaneous microanalysis of elemental composition and texture shall be provided” [40, 3]. – *“Можливість проведення одночасного мікроаналізу елементного складу і текстури”* [37].

Модальне дієслово *shall* з інфінітивом також може виражати в простих чи складних речення інші значення.

Часто модальне дієслово *shall* використовується в текстах різноманітних регламентів, декларацій, документів, договорів, контрактів та ін. і виражає примушування та обов'язок:

“All legislative Powers shall be vested in a Congress of the United States, which shall consist of a Senate and House of Representatives” [40, 71]. – *“Вся законодавча влада належить Конгресу Сполучених Штатів, який має складатися з Сенату і Палати представників”* [35].

2. Модальне дієслово *will* разом із інфінітивом може також виражати різні значення, найголовніші серед яких: *воління (бажання), наполегливу вимогу, рішучість, намір*. Це модальне дієслово вживається з усіма особами в однині та множині, ніколи не втрачаючи своєї функції допоміжного дієслова (для вираження майбутнього часу). У певних випадках модальні значення *will* можуть співставлятися зі значеннями, що має модальне дієслово *would*. В результаті їхні лексичні еквіваленти в українській мові можуть мати схожі, або навіть ідентичні значення. У різних контекстах це дієслово має різноманітні значення. Кількість модальних значень, що виражає це дієслово – дуже велика.

Виражаючи водночас форму майбутнього часу будь-якої дії та впевненість у її виконанні, *will* може перекладатися на українську мову певними дієсловами,

в залежності від контексту, а також за допомогою дієслів *буду, буде, будеш, будуть, будете*:

“In the process of joint scientific investigations the instrument will be used for studies of morphology, element content and crystal structure” [40, 5]. – *“В процесі спільних наукових досліджень приладбуде застосований для вивчення морфології, елементного складу та кристалічної структури”* [37].

Іноді впевненість у виконанні якоїсь дії у майбутньому можна передати за допомогою відповідного дієслова у теперішньому часі:

“A lot of women joke that men are not necessary anymore and soon will be redundant” [40, 8]. – *“Жінки часто глузують з чоловіків, ніби на цьому світі вони нічого не варті і без них можна обійтися”* [37].

3. Модальне дієслово *would* вживається в багатьох ідіоматичних виразах і має як пряме, так і непряме значення.

За допомогою цього модального дієслова можна виразити в англійській мові припущення і передати його в українській мові за допомогою модальних слів чи умовного способу присудка:

“It would be better to quietly start the election campaign in a provincial district” [40, 18]. – *“Напевне, краще спокійно балотуватися у провінційному окрузі”* [37].

За допомогою *would* можна виразити ввічливість, а в українській мові це значення можна виразити за допомогою дієслів у формі минулого часу та частки *би, б*:

“I would like to address you on behalf of the EBA Board of Directors” [40, 29]. – *“Я хотів би звернутися до Вас, шановні читачі, від імені ради директорів ЄБА”* [37].

Умову в теперішньому або минулому часі при перекладі англійських речень можна виразити українською мовою за допомогою логічного наголосу на присудок або за допомогою умовного способу:

“*You would certainly have been burned had you lived a few centuries ago*” [39, 75). – “Якби ви жили кілька століть тому, вас напевно спалили б на вогнищі” [35].

4. *Should* як модальне дієслово часто вживається для вираження значень як у теперішньому, так і майбутньому часі (і також для вираження умовності). Воно виражає різноманітні значення і є близьким за значенням до таких модальних дієслів як *ought to, have to, to be to, must*.

Найзагальніше пряме значення цього модального дієслова в українській мові співвідноситься зі стативом *слід, треба, повинно* чи модальним словом або фразою *потрібно / є потреба*.

Так, модальне дієслово *should* виражає обов'язок, повинність, моральний обов'язок та певну необхідність:

“*Oil steam should not flow into the suction of the air conditioner*” [40, 82). – “Пара не повинна всмоктуватись в кондиціонери” [37].

За допомогою модального дієслова *should* можна виразити пораду / рекомендацію, застереження (іноді наказовим способом):

“*You shouldn't worry, Watson*” [39, 45) – “*Не хвилюйтесь, Ватсоне*” [35].

Виражаючи пораду чи рекомендацію, автор англійського тексту-оригіналу вживає модальне слово *should*, яке в українській мові перекладається словами *повинен, повинна та ін.*, а також наказовим способом:

“*You shouldn't worry, Watson*” [39, 45]. – “*Не хвилюйтесь, Ватсоне*” [35].

Отже, модальність, будучи особливою мовною категорією, без якої неможливо передати ставлення автора до зображуваної дійсності, в перекладі може передаватися тими же засобами, якими вона виражена у тексті-оригіналі, або іншими засобами, або зовсім не знаходити формального вираження.

До лексико-граматичних засобів категорії модальності належать також часи та способи дієслова, які використовуються для передачі модальності як в англійській, так і українських мовах.

4) Граматичні засоби вираження модальності. Граматичними засобами вираження модальності є категорії способу та часу, які, власне, вказують на відношення змісту речення до дійсності.

Категорія способу дієслова, як найбільш поширений граматичний засіб передачі нереальності, розуміється як граматична категорія в системі дієслова, що позначає модальність дії, тобто визначає відношення дії до дійсності, яке встановлюється мовцем [33, 21].

Розглянемо вживання способів дієслова в художніх текстах.

– Дійсний спосіб (*Indicative*) використовується для констатації, ствердження чи заперечення реальної дії в теперішньому, минулому чи майбутньому часі. Модальність дійсного способу полягає в тому, що зміст присудка, а через нього і всього речення представляється / оцінюється мовцем як достовірний:

“A shadow of a doubt as to my conduct would bring the matter to an end” [39, 14]. – *“Навіть тінь сумніву щодо моєї поведінки розладнає всю справу”* [35].

– Наказовий спосіб (*Imperative*) передає модальне значення спонукання до здійснення дії і виражає волю мовця. В англійській мові стверджувальна форма наказового способу другої особи однини і множини співпадає з формою інфінітива:

“Don’t worry about it!” [40, 60]. – *“Не хвилюйся з цього приводу”* [37].

– Умовний спосіб I (*Subjunctive I*) по формі співпадає з інфінітивом без частки *to*. Дія, що передається даною формою, є гаданою і цілком можливою – не протиставлена реальності:

“And yet it would be the blackest treachery to Holmes to draw back now from the part which he had intrusted to me” [39, 24]. – *“І все ж відмовитись від тієї ролі, яку Холмс мені довірив, означало б вчинити щодо нього найчорнішу зраду”* [35].

– Умовний спосіб II (*Subjunctive II*) виражає дію, що протирічить реальності. Ця форма передає модальне значення припущення, при цьому міра його реальності може бути різною, в залежності від того, до якого часу належить

це припущення – майбутнього чи теперішнього. Цікаво, що обрані романи, де майже всі дії є нереальними, не містять прикладів такого способу.

– Умовний спосіб (*Conditional*) передає нереальну дію в зв'язку з відсутністю необхідних умов для її реалізації. Це – аналітичний спосіб, що утворюється за допомогою модального дієслова *should / would*:

“If I were lucky enough to sit by you, I would have talked to you” [40, 26]. –
“Якби ви дозволили мені сісти біля вас, я б поговорив з вами” [37].

Висновки до 1 розділу

Дослідження модальності як функціонально-семантичної категорії дозволяє зробити наступні висновки:

Категорія модальності належить до числа основних мовних категорій, які функціонують у різних формах у мовах усіх систем. Це – комплексна багатоаспектна функціонально-семантична категорія, що виражає ставлення мовця до висловлюваного, його оцінку ставлення до об'єктивної дійсності. Зміст висловлюваного може розглядатися як реальне або нереальне, можливе або неможливе, необхідне або ймовірне, бажане або небажане тощо.

Теоретичні обґрунтування поняття модальності можна знайти у наукових роботах багатьох відомих лінгвістів, зокрема: В.В. Виноградова, Ш. Баллі, О.С.

Ахманової, О.І. Беляєвої, З.К. Долгополова, Л.С. Єрмолаєва, Ф.Р. Палмер, Г.О. Золотова, В.З. Панфілова, В.М. Мещерякова та ін.

Точки зору мовознавців на категорію модальності відрізняються, що пояснюється неоднозначністю самого поняття модальності та її широким спектром значень. Різняться думки науковців і з приводу видів модальності.

Модальність диференціюється на об'єктивну і суб'єктивну. Суб'єктивна модальність, на відміну від об'єктивної, є факультативною ознакою висловлювання та виражається такими засобами, як: порядок слів, інтонація, лексичні повтори, модальні слова і дієслова, вигуки, вставні слова і словосполучення, вставні речення, порядок слів у реченні.

Модальний зміст може бути виражений різними мовними засобами. До них відносяться граматичні (морфологічні) засоби, лексичні (модальні слова), граматичні (модальні дієслова) та інтонація. Найпоширенішими засобами вираження модальності в англійській мові є модальні дієслова.

З'ясовано, що засоби вираження модальності не збігаються в мовах, що аналізуються. Так, в англійській мові модальність найчастіше виражається через модальні дієслова, в українській та російській мовах – через часи, способи та модальні частки.

Відтворення модальності при перекладі на українську мову викликає у перекладачів певні труднощі. Їх головним завданням є вміння знайти в тексті оригіналу саме те, що прагне передати автор, і вже певними засобами відтворити це у мові перекладу. Модальність може передаватися тими ж засобами, якими вона знаходить вираження у тексті-оригіналі, або іншими засобами, притаманними для мови перекладу, які не спотворюють базову інформацію.

Найбільш проблемним для перекладу можна назвати такий вид модальності як авторська модальність, яка у переважній більшості випадків відображає втілення інтенції автора тексту.

Для відтворення модальності в українському перекладі використовуються трансформації компресії та декомпресії, антонімічний переклад, трансформацію номіналізації, а також прийом смислового розвитку.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ф. С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА “ВЕЛИКИЙ ГЕТСБІ”)

2.1. Перекладацький підхід до передачі модальності в творі

Мовні одиниці (у роботі такими одиницями є речення з модальними складовими) здатні викликати певне оцінне ставлення в адресата мовлення, яке пов'язане з їх відношенням до об'єктів дійсності. Прагматичні проблеми перекладу виникають у зв'язку з неправильним розумінням перекладачем намірів автора викликати у реципієнта певну реакцію. Наше дослідження становить

великий не лише теоретичний, але й практичний інтерес для граматики англійської й української мов та теорії і практики перекладу, адже переклад таких речень у прагматичному аспекті тісно пов'язаний з їх граматичною будовою, яка несе додаткові прагматичні значення, не виражені іншими мовними засобами.

Як багатоаспектне соціальне явище, мову потрібно досліджувати не тільки в плані осмислення її внутрішньої структури, внутрішніх процесів функціонування і розвитку, а також процесів відображення у ній матеріальної й духовної культури народу-носія.

Таким чином, завдання перекладу – це не тільки точне викладення змісту думок, що передаються мовою оригіналу, а й відтворення засобами мови перекладу всіх особливостей стилю і форми оригіналу. Саме це завдання відрізняє переклад від інших засобів передачі змісту, таких як переказ, реферування тощо. Переклад має передати не лише те, що виражено оригіналом, але й те, як виражено в ньому [1, 398].

У центрі уваги перекладача – передача ідейного змісту твору зі збереженням форми, як засобу вираження цього змісту. Вимоги до перекладача поділяються на дві групи: вимоги, пов'язані з розумінням тексту, що перекладається; вимоги, безпосередньо пов'язані з передачею зрозумілого.

Англійська та українська мова являють собою приклади двох різних типів мов – аналітичної та синтетичної. Відомо, що в мовах з аналітичною будовою логіка мислення носія найяскравіше виявляється у зовнішньому оформленні висловлювань, у граматичному навантаженні окремих елементів, що створюють цілісну панораму повідомлення. У синтетичних мовах, навпаки, логіка найчастіше виявляється у внутрішньому зв'язку в слові [7, 49].

Одним із сучасних питань теорії перекладу є вирішення проблеми перекладної еквівалентності, співвідношення змісту оригіналу, перекладу та мовних засобів, які виражають цей зміст. У рамках цієї проблеми досить цікавим є питання про передачу значень синтаксичних структур, що входять у зміст

оригіналу, тобто про типологію перетворень структури речення при перекладі. Вивчення типології синтаксичних перетворень речення під час перекладу дозволяє встановити основні тенденції в передачі синтаксичних значень. На думку І.В. Нешумаєва, збереження синтаксичних значень саме по собі не є і не може бути завданням перекладача. Разом із тим аналіз перекладів свідчить як про наявність у них різних типів синтаксичних перетворень, так і про існування тенденції до синтаксичного паралелізму. При вирішенні будь-яких перекладацьких завдань, що не є конкретно синтаксичними (лексичних, прагматичних та ін.), перекладач може нехтувати синтаксичним значенням вихідної синтаксичної структури, тобто значенням як глибинної, так і поверхневої структур.

Будь-які зміни в синтаксичній структурі перекладу, в порівнянні з вихідною, при збереженні глибинної структури речення можуть бути представлені як перекладацькі синтаксичні трансформації. Усі типи синтаксичних трансформацій, що здійснюються в англо-українських перекладах, поділяються на три групи: внутрішні, зовнішні та міжфразові.

З точки зору перекладу речення поділяються на такі:

- 1) що перекладаються дуже близько до тексту;
- 2) що перекладаються за допомогою зміненого порядку слів;
- 3) що потребують при перекладі часткової синтаксичної та лексичної зміни;
- 4) що потребують повної як синтаксичної, так і лексичної перебудови;
- 5) особливо складні речення.

1. Речення, які перекладаються майже дослівно, зустрічаються рідко. Це переважно речення розповідного характеру, де немає різко вираженого наголосу на якомусь окремому елементі. Наприклад:

"George, is it you? How you frightened me!" – *"Джордже, це ти? Як ти мене злякав!"*.

2. Друга категорія – це речення, які потребують у перекладі зміни місцями відповідних компонентів оригіналу за умов збереження еквівалентних слів. Це речення переважно інформаційного характеру, в яких чітко акцентується той чи інший компонент речення. Наприклад:

"Didn't he come there yesterday?" – "Хіба він вчора не приходив туди ".

3. До третьої категорії речень, що потребують при перекладі часткових змін в лексиці й синтаксисі, відносяться головним чином інвертовані речення (зі зміненим порядком членів). У зв'язку з цим необхідно зупинитися на проблемі інверсії з позиції перекладу.

Як відомо, мова виконує дві функції: комунікативну та експресивну. Мовець або повідомляє щось (комунікативна функція), або виражає своє емоційне відношення щодо того чи іншого явища (експресивна функція). Засобом останньої, в першу чергу, слугує емфатична інверсія, тобто зміна звичайного порядку слів у реченні з метою виділення якогось елемента чи надання всьому висловлюванню особливої виразності.

"No longer was it possible to suffer pain?" – "Більше не було вже ніякої можливості терпіти біль!".

Тут у англійському питальному реченні використовується інверсія для значного посилення емоційності.

4. Речення четвертого типу – це ідіоматичні речення, в яких сполучення компонентів носить немотивований характер. Наприклад:

"So she would," said Andi; "but can't ye see through a ladder, ye black nigger?"
– *"Воно то так, – сказав Енді. – Та невже ти не бачиш нічого далі свого носа, чорний ти недотепо?"*.

Отже, для адекватного перекладу такого речення слід цілком відійти від його структури і лексичного оформлення, повністю зрозуміти імпліцитну думку та відтворити її засобами рідної мови в найбільш адекватній формі.

5. Нарешті, речення п'ятого типу – складні у всіх відношеннях, тобто довгі, заплутані, перевантажені деталями та підрядними реченнями. При перекладі

доводиться перебудовувати їх синтаксис, замінювати цілі вирази, або ж розбивати всю фразу на окремі речення і т.п.

При перекладі таких речень з англійської мови українською рекомендовано розподіляти їх на змістові групи з метою кращого формулювання думки, або здійснювати структурні перетворення, враховуючи граматичні особливості англійської та української мов.

Прагматичне значення є ознакою кожного речення, адже без нього речення не існує як одиниця синтаксису. Так, риторичне запитання, яке поєднує прагматичні значення питання і ствердження, є ввічливою формою вираження думок мовця. Наприклад:

"This gum," Mr. Wonka went on, "is my latest, my greatest, my most fascinating invention! It's a chewing-gum meal! It's... it's... it's...that tiny little strip of gum lying there is a whole three-course dinner all by itself!" – *"What sort of nonsense is this?"* said one of the fathers. – *"Ця жуйка, – вів далі містер Вонка, – мій найновіший, найвидатніший, найгеніальніший винахід! Це – жувальна гумка, що замінює харчі! Це... це... це... оця крихітна смужечка гумки, що тут лежить, дорівнює повноцінному обіду з трьох страв! – Що за нісенітниця? – обурився чийсь батько".*

Допоміжні елементи типу *you know, you see, I wonder*, що виконують сполучну функцію в мовленні та знижують категоричність стверджувального або питального речення. Форми умовного способу виражають бажання, можливість, ймовірність здійснення дії. Дуже часто вони функціонують як етикетні формули ввічливості, коли мовець намагається не нав'язувати адресату свою думку.

В англійській мові такі форми також широко вживаються для вираження непрямого спонукання. Наприклад:

"Oh, wouldn't it be wonderful if I found the third Golden Ticket inside it?" Charlie said. – *"Ох, як було б чудово, якби я знайшов там третій Золотий Квиток! – розмірився Чарлі".*

2.2. Модальні компоненти мовної тактики переконання в аналізованому романі

Аналіз висловлювань переконання в розглянутому художньому творі показав, що вони значно різняться відтінками модальності. Характер співрозмовників і їх відносини, важливість мети спілкування, ступінь впевненості мовця в викладається позиції визначають модальну складову висловлювання і вибір засобів її вираження. Аналіз допоміг встановити, що в більшості випадків для тактики переконання характерна суб'єктивна епістемічна модальність, яка показує високу ступінь впевненості мовця в викладених фактах і думках, а також деонтична модальність зі значенням необхідності або заборони. На рівні об'єктивної модальності для перекональних текстів характерно представлення особистих думок як реальної дійсності, що дозволяє тому, хто говорить, створити враження, ніби він висловлює універсальну істину.

Модальність як компонент тактики переконання. Модальність є невід'ємним компонентом мовної тактики переконання. Висловлюючи свою позицію, в якій він прагне переконати співрозмовника, в тому, що мовець може претендувати на те, що він висловлює "істину" або "одну з точок зору" [2, 234]. Він також може проявляти більшу або меншу гнучкість при викладі своєї позиції, тобто володіти різним ступенем впевненості в своїй позиції.

Таким чином, повідомлення переконання можуть відрізнятися за ознаками об'єктивності / суб'єктивності і за ступенем впевненості мовця в викладеній інформації. При переконанні співрозмовника мовець також може задіяти епістемічні й оптативні модальності, тобто оцінювати викладені ним факти як ймовірні / неймовірні і бажані / небажані. Вибір модальності відбивається на ефективності досягнення поставленої мовцем мети – вплинути на співрозмовника і переконати його прийняти висловлену точку зору.

Сучасною лінгвістикою досить добре вивчена модальність політичного дискурсу, що пов'язано з розумінням практичної значущості ефективної

організації мови для будь-якої публічної фігури. Траплялися також спроби дослідити модальність наукової та судової аргументації. Однак вивчення модальності переконання в повсякденній мові людей залишається недостатньою, як і вивчення модальних особливостей переконання в художньому дискурсі.

Об'єктивна модальність переконуючих висловлювань. Об'єктивна модальність є невід'ємною частиною будь-якого висловлювання і співвідносить його зміст з дійсністю таким способом, як це бачить мовець. Аналіз мовної тактики переконання в розглянутих художніх творах показав, що більшість переконуючих висловлювань оформляються мовцем у вигляді реальних фактів, тобто в них переважає дійсний спосіб. Таку форму, зокрема, мають всі речення, що повідомляють аргументи на підтримку позиції мовця або спростування позиції співрозмовника, наприклад:

Tom Buchanan: *“Civilization’s going to pieces. I’ve gotten to be a terrible pessimist about things. Have you read ‘The Rise of the Coloured Empires’ by this man Goddard? Well, it’s a fine book, and everybody ought to read it”*.

Для перекональних текстів також характерне часте використання наказового способу, який відносить зміст висловлювання в план потрібного. Наприклад:

“Get some chairs, why don’t you, so somebody can sit down”.

Слід зазначити, що частота вживання спонукальних речень і конструкцій прямо пропорційна категоричності того, хто говорить. Так, найчастіше спонукальні речення зустрічаються в некооперативних діалогах, що припускають нав'язування своєї позиції і примус співрозмовника.

Характерні для переконливої мови і умовні речення I типу, які відносять зміст висловлювання до плану реальних подій, наприклад:

Tom Buchanan: *“The idea is if we don't look out the white race will be – will be utterly submerged”*.

Вони дозволяють об'єктивізувати, подати міркування того, хто говорить, як ланцюжок логічно витікаючих один з іншого фактів, закономірну послідовність причин і наслідків і, таким чином, апелюють до розуму адресата.

Таким чином, об'єктивна модальність є обов'язковим компонентом перекональних текстів. Типовіше для мовної тактики переконання представлення інформації як реальних фактів дійсності. Хоча об'єктивність як категорія в принципі не застосована до думки окремих осіб, вона є важливим критерієм для підвищення ефективності тактики переконання. Людина, що бажає впливати на адресата з метою переконати його прийняти свою точку зору, прагне виглядати об'єктивною, і одним із способів досягнення цього являється об'єктивізація інформації за допомогою дійсного способу.

Суб'єктивна модальність перекональних висловлювань (деонтична модальність). Найбільш характерною рисою перекональних висловлювань є наявність в них деонтичного модального компонента, що виражає категоричну необхідність або заборону якої-небудь дії. Це обумовлено самою метою переконання: чиненням дії на співрозмовника з тим, щоб він свідомо прийняв точку зору того, хто говорить або виконав які-небудь дії.

Основним засобом вираження деонтичної модальності в англійській мові є модальні дієслова. Аналіз перекональних висловлювань в даних текстах показав, що найбільш характерні для мовної тактики переконання ті модальні дієслова, які виражають повинність (зобов'язання, необхідність що-небудь зробити або категорична заборона): *must* (32%), *to have to (to have got to)* (17%), *ought to* (10%), а також негативна форма дієслова *can* (21%). Важливо те, що в англійській мові дієслова повинності мають різні відтінки сенсу: так дієслово *must* означає категоричну необхідність якої-небудь дії, обумовленої особистою думкою того, хто говорить або законом; *have to* має безособовий характер і означає необхідність, викликану обставинами; дієслово *ought to* частіше використовується для вираження морального боргу.

Вживання *ought to* слід розглянути окремо. Вивчення контексту їх вживання показало, що той, що говорить завжди має на меті вплинути на основні моральні переконання співрозмовника: його відношення до сім'ї, Бога, боргу. Наприклад, Том Buchanan, викладаючи свою теорію про крах цивілізацій, посилається на деяку авторитетну книгу. При цьому він описує її так: “*Well, it's a fine book, and everybody ought to read it*”. Стає очевидна не лише категоричність висловлювання, але і те, що той, хто говорить, сприймає прочитання книги як моральний борг будь-якого громадянина.

Негативні форми дієслів *mustn't* і *cannot* також мають відмінності у вживанні. Так, дієслово *mustn't* частіше використовується для позначення категоричної заборони на яку-небудь дію, обґрунтовану особистим переконанням мовця в неправильності такої дії.

Дієслово *cannot* означає неможливість здійснення дії, яка обумовлена різними чинниками: фізичною нездійсненністю, громадською неприпустимістю і так далі. Наприклад: *Gatsby*: “*Can't repeat the past? Why of course you can!*”!

Gatsby: “*Well, I can't talk now.... I can't talk now, old sport...*”.

Таким чином, мовець показує, що факти, які викладаються, не залежать від його волі і бажання, що надає висловлюваній думці велику об'єктивність.

Дієслово *to have to* виражає найбільшу міру категоричності, оскільки повинність у цьому випадку обумовлена самими обставинами, а не суб'єктивною думкою того, хто говорить. Насиченість переконливої мови модальним дієсловом *to have to* справляє враження тиску, примусу співрозмовника до прийняття позиції того, хто говорить.

Модальні дієслова, що виражають менш наполегливу необхідність, не характерні для переконливої мови. Це легко пояснити тим фактом, що вони не справляють необхідного враження на співрозмовника і, отже, призводять до комунікативної невдачі. Проте, вони можуть бути досить ефективними у поєднанні з іншими засобами переконливості.

2.3. Граматичний та перекладацький аналіз модальних дієслів

Для з'ясування особливостей перекладу модальних дієслів українською мовою методом суцільної вибірки з роману Ф.С. Фіцджеральда “Великий Гетсбі” виокремлено 200 речень, які містять модальні дієслова мовою оригіналу та українські відповідники з перекладу, виконаного М. Пінчевським, що й стало основою для граматичного та перекладацького аналізу.

Проаналізуємо вживання та способи перекладу 12 англійських модальних дієслів: *can, may, must, should, shall, will, would, need, ought to, dare, to be to, to have (to have got to)*, кожне з яких має різні відтінки значення та виконує різні функції у реченні. **Список речень, призначених для аналізу, подано нижче.**

Роман “Великий Гетсбі” містить значну кількість модальних дієслів, які показують ставлення мовця до дії, вираженої інфінітивом, у комбінації з яким вони формують складені модальні присудки, а також можуть виражати дію, стан або процес, які мовець вважає можливими, обов’язковими, сумнівними, точними, дозволеними, бажаними тощо.

Складність перекладів модальних дієслів у художньому творі полягає в тому, що за допомогою засобів іншої мови необхідно передати не тільки факти, але й стан душі героїв і створені автором образи. Перекладознавці виділяють такі основні труднощі щодо граматичного аспекту:

- 1) належність мов до різних структурних типів (аналітична / флективна);
 - 2) різний обсяг змісту подібних у двох мовах граматичних форм і конструкцій;
 - 3) відмінні від української мови функціональні характеристики певної граматичної категорії;
 - 4) граматична омонімія. Тому переклад вимагає трансформацій [14, 20].
- Виокремлюють декілька основних видів граматичних трансформацій:

- 1) перестановку (зміну порядку слів або словосполучень у перекладі);

- 2) субституцію (заміну одних граматичних ознак іншими: словосполучення – реченням, простого речення – складним тощо);
- 3) вилучення;
- 4) додавання (найчастіше щодо іменників, прикметників, прислівників);
- 5) комплексну трансформацію, яка поєднує в собі елементи кількох перерахованих вище.

Установлено, що модальне дієслово *can / could* найчастіше перекладається українською мовою за допомогою модальних дієслів *могти, вміти* та еквівалентів *мати змогу / можливість, бути в змозі / мати силу*. Для прикладу наводимо речення “*It couldn't be that, because he was in the American army during the war*”. – “Цього не може бути, бо під час війни він служив у американській армії”.

Виражаючи сумнів, підозру, невпевненість, значення *can / could* реалізується в українській мові за допомогою частки *хіба*: “*There are not too many people who can afford this kind of accommodation*” – “Хіба таке житло буде всім по кишені” [37]? Водночас в українському перекладі відбувається синтаксична трансформація заміни розповідного заперечного речення на загальне запитання.

Для висловлення докорів, здивування чи прохання про дозвіл, лексичним еквівалентом перекладу модального дієслова *can* у творі є модальне дієслово *можна*: “*You can hold your tongue and, moreover, you can time any little irregularity of your own*”. – “Не набалакаєш зайвого і, головне, можна собі дозволити який-небудь фортель”.

Однак деякі значення модального дієслова *can* не мають відповідних еквівалентів в українській мові, тоді вони опускаються. Наприклад: “*I can't forget so long as I live the night they shot Rosy Rosenthal there*”. – “Повік не забуду цієї ночі, коли там застрелили Розі Розенталя”. Це призводить до втрати модальності у трактуванні позиції мовця та зберігає еквівалентність у віднесенні дії до майбутньої реальності. Отже, перекладач найчастіше використовує такі

способи перекладу модального дієслова *can / could*, як еквівалентність та опущення, а серед засобів перекладу – дійсний спосіб.

У перекладі цього роману здебільшого випускається і модальне дієслово *need*, яке не має прямих українських еквівалентів: “*But I need money pretty bad and I was wondering what you were going to do with your old car*”. – ”Просто мені конче потрібні гроші, тож я хотів спитати, чи ви щось надумали з тією старою машиною”.

Українськими відповідниками модального дієслова *may / might* є його еквівалентні відповідники *могти, дозволяти або не заперечувати*, які на відміну від англійських, можуть вживатися і в майбутньому часі: “*You may fool me but you can't fool God!*” – “Мене ти можеш обдурити, але господа бога не обдуриш”.

Щодо модального дієслова *must*, то у перекладі воно часто має прямі відповідники – еквівалентні модальні дієслова *мати / мусити (бути повинним)*, як у реченні “*We heard it from three people so it must be true*”. – “Ми чули від трьох різних людей, отже, це правда”. Проте помічені й випадки перекладу модального дієслова *must* за допомогою прислівників та часток *нехай, може* з одночасною граматичною трансформацією заміни дійсного способу дієслова на наказовий: “*She's going to stay there till the day after tomorrow and then we must go to move away*”. – “Нехай посидить там до післязавтра, а післязавтра ми поїдемо звідси”. Переклад *must* може супроводжувати й інша зміна категорії способу. Якщо модальне дієслово не має чіткого семантичного вираження, то його перекладають українським наказовим або стверджувальним реченням: “*Come*”, said he, “*I must have you dance*”. – “Послухай-но мене, сказав він, ходімо танцювати”. Отже, адекватний переклад модального дієслова *must* можливий завдяки застосуванню еквівалентного відповідника, опущення або зміни способу дієслова на наказовий.

Модальне дієслово *have to* рідко вживається в романі, його перекладено українською мовою еквівалентними відповідниками – *мати* та *доводитися* у

певному часі: “*Hold on,*” I said, “*I have to leave you here*”. – “Зупиніть на хвилинку”,— сказав я.— “Тут я мушу з вами попрощатись”.

Складнощі перекладу дієслів *shall*, *will*, *would* і частково *should* (як форми минулого часу від *shall*) пов’язані з тим, що вони мають не тільки модальне значення, бо є ще й допоміжними дієсловами для утворення форми майбутнього часу (відповідно *Future* і *Future-in-the-past*), тобто вживаються в англійських граматично омонімічних формах, а тому не мають лексичних еквівалентів в українському перекладі.

Спостерігаємо переклад цих модальних дієслів за допомогою різних способів українського дієслова:

а) дійсного (для перекладу значень модального дієслова *will* (*would*), що передає бажання, намір або повторюваність дії) з додаванням нових лексичних одиниць для збереження стильової ідентичності (‘*візьму і*’): “*With all my heart; I will buy Pemberley itself if he will sell it*”. – “Я цілковито підтримую цю ідею – візьму і куплю Пемберлі, якщо він мені його продасть”;

б) наказового: “*I would not be so fastidious as you are, cried he, for a kingdom*”. – “Заради бога, не будь таким прискіпливим”, – вигукнув він.

Модальне дієслово *shall* перекладається українськими дієсловами *мати* / *могти*, які не є його прямими відповідниками, а тому потребують відповідної емпатичної інтонації в усному мовленні: “*I shall see her tomorrow*”. – “Я маю побачити її завтра”.

Найзагальніше пряме значення модальних дієслів *should* / *ought to* в українській мові співвідноситься зі стативом *слід*, *треба*, *повинно* чи модальними словами *мусити*, *мати*: “*Welcome or not, I found it necessary to attach myself to someone before I should begin to address cordial remarks to the passers-by*”. – “Я не знав, зрадіє вона моїй появі чи ні, але мені конче треба було за когось уцепитися, бо я вже відчував, що от-от почну заводити панібратські балачки з випадковими перехожими”. Часом перекладач вдається до логічного розвитку

подій та додавання слів відповідно до контексту: “*The boy protested that she should not*”. – “Хлопець не погодився і сказав, що вона не має на це права”.

Виражаючи обов’язок, потребу, необхідність, модальні дієслова *should / ought to* перекладено українською мовою за допомогою умовного способу з використанням умовних часток *б / би*: “*You ought to be working there*”. – “Ти ж мав би бути на роботі зараз”.

Переклад модального дієслова *to be to* не викликав якихось труднощів; це здійснено за допомогою використання еквівалентних відповідників – модальних дієслів *мати / мусити* та стативу *бути повинним*: “*After the house, we were to see the grounds and the swimming pool, and the hydroplane and the midsummer flowers*”. – “Після будинку ми мали ще оглянути сад, і басейн, і гідроплан, і квітники”.

Модальне дієслово *dare* здебільшого перекладено українським еквівалентом *сміти / насмілитися*, а фразеологізм *dare say* – українськими фразеологічними відповідниками *смію сказати / здається / не сумніваюся*: “*You dare not, you cannot deny that you have been the principal means of dividing them from each other*”. – “Ви не смієте, ви не зможете заперечувати, що були головним винуватцем їхнього розлучення”.

2.4 Вибірка речень з модальними дієсловами для аналізу

Can / could

1. “*Everybody I knew was in the bond business so I supposed it could support one more single man*”. – “Всі мої знайомі жили з біржі – тож невже вона не прогодує ще одного самотнього чоловіка”?

2. “*Not even the effeminate swank of his riding clothes could hide the enormous power of that body*”. – “Навіть трохи жіночна ошатність наїзницького костюму не могла приховати могутності його тіла”

3. “*You could see a great pack of muscle shifting when his shoulder moved under his thin coat*”. – “Коли він ворухнув плечем, під тонким сукном перекотився вузол дужих м’язів”.

4. *“She complained, ‘I’ve been lying on that sofa for as long as I can remember”*. – *“Здається, я все життя пролежала на цій канапі – поскаржилася вона”*.

5. *“Before I could reply that he was my neighbor dinner was announced”*. – *“Перше ніж я встиг сказати, що це мій сусід, лакей оголосив”*.

6. *“... you talk about crops or something”?* – *“Чи не можна завести розмову про щось простіше, ну, скажімо, про види на врожай”?*

7. *“I couldn’t guess what Daisy and Tom were thinking”*. – *“Не знаю, про що думали в цей час Дейзі й Том”*.

8. *“...that’s the best thing a girl can be in this world, a beautiful little fool”*. – *“... бо в цьому нашому житті жінці найкраще бути дурненькою лялечкою”!*

9. *“I can’t seem to remember, but I think we talked about the Nordic race”*. – *“Стривай, здається, ми розмовляли про нордичну расу”*.

10. *“You can’t stop going with an old friend on account of rumors”*. – *“Негоже рвати давню дружбу з дівчиною через якісь плітки”*.

11. *“... as I was from him I could have sworn he was trembling”*. – *“... і, хоч відстань між нами була чимала, я міг би запрягтися, що він тремтить”*.

12. *“... the passengers on waiting trains can stare at the dismal scene for as long as half an hour”*. – *“... пасажирам затриманого поїзда доводиться іноді цілих півгодини видивлятися на безрадісний краєвид”*.

13. *“I can’t complain,” answered Wilson unconvincingly”*. – *“Гріх нарікати, – відповів Вільсон не дуже впевненим тоном”*.

14. *“... but she carried her surplus flesh sensuously as some women can”*. – *“... але рухалася вона так, що повнота ця, як ото буває, тільки додавала їй звабності”*.

15. *“Get some chairs, why don’t you, so somebody can sit down”*. – *“Ти б хоч догадався стільці принести, щоб людям було де сісти”*.

16. *“If Chester could only get you in that pose I think he could make something of it”*. – *“Якби Честер міг зняти вас у такій позі, вийшов би справжній шедевр”!*

17. “*Chester, I think you could do something with HER*”. – “А знаєш, Честере, з нею ти б теж зміг децю зробити”!

18. “... *if I could get the entry*”. – “... якби хтось замовив за мене слівце”.

19. “... *so he can do some studies of him*”. – “... нехай містер Маккі зробить з нього кілька етюдів”.

20. “*You can't live forever, you can't live forever*”. – “Живемо тільки раз, живемо тільки раз”.

21. “... *the only place in the garden where a single man could linger without looking purposeless and alone*”. – “... єдиного місця в саду для самотнього гостя, який не хоче виглядати неприкаяним і зайвим”.

22. “*It couldn't be that, because he was in the American army during the war*”. – “Цього не може бути, бо під час війни він служив у американській армії”.

23. “*She couldn't find him from the top of the steps*”. – “Вона даремно виглядала його зі сходів у саду”.

24. “*I can't tell yet*”. – “Поки що важко сказати”.

25. “*I could see nothing sinister about him*” – “Хоч як я придивлявся, нічого зловісного в ньому не знаходив”.

26. “*But I can still read the grey names*”. – “Але вицвілі записи все ще можна розібрати”.

27. “*In addition to all these I can remember that Faustina O'Brien came there at least once*”. – “Пригадую, що бачив там і Фаустину О'Брайєн – принаймні, раз”.

28. “... *where the infantry couldn't advance*”. – “... піхота залягла за півмилі позаду”.

29. “*I can't forget so long as I live the night they shot Rosy Rosenthal there*”. – “Повік не забуду тієї ночі, коли там застрелили Розі Розенталя”.

30. “*You can hold your tongue and, moreover, you can time any little irregularity of your own*”. – “Не набалакаєш зайвого і, головне, можна собі дозволити який-не-будь фортель”.

31. "... he could 'come over' some afternoon to a stranger's garden". – "I все заради того, щоб мати можливість колись "завітати на часинку" до чужого дому".

32. "Did I have to know all this before he could ask such a little thing"? – "Невже заради такого дріб'язку треба було розповідати мені всю цю історію"?

33. "... I couldn't take on any more work". – "На додаткову роботу в мене просто немає часу".

34. "I can't wait all day". – "Не ждати ж мені тут цілий день".

35. "I couldn't muster up a single commonplace out of the thousand in my head". – "Тисяча банальностей крутилася в моїй голові, але я не міг видушити з себе жодної".

36. "I can't... When I try to..." – "Ніяк не можу... Хоч як стараюся...".

37. "... If it wasn't for the mist we could see your home across the bay". – "Якби не імла, звідси видно було б твій дім на тому боці затоки".

38. "Well, I can't talk now.... I can't talk now, old sport..." – "Ні, я зараз зайнятий... Повторюю, друже, я зайнятий...".

39. "I told you I couldn't play". – "Я майже не вмію грати".

40. "No amount of fire or freshness can challenge what a man will store up in his ghostly heart". – "Ніяка краса, ніяка довершеність не здатна зрівнятися з тим, що може накопичити людина в тайниках своєї уяви".

41. "... feverish warmth because it couldn't be over-dreamed". – "... бо краси її голосу навіть уява перебільшити не могла".

42. "I'm afraid I won't be able to". – "На жаль, я не можу".

43. "Tell him we couldn't wait, will you"? – "Скажіть йому, будь ласка, що ми не могли чекати".

44. "I can tell you right now". – "Я тобі й так можу сказати".

45. "They could decide upon the more practical measures to be taken". – "Вони візьмуться до дальших, практичніших справ".

46. "She used to be able to understand". – "Раніше вона все розуміла".

47. “You can’t repeat the past”. – “Минуле повернути неможливо”.

48. “Why of course you can”! – “Ще й як можливо”!

49. “... if he could once return to a certain starting place and go over it all slowly, he could find out what that thing was...” – “...якби він зумів повернутися до самого початку і знову повільно пройти весь той шлях, йому пощастило б віднайти втрачене ...”.

50. “... he could climb to it, if he climbed alone, and once there he could suck on the pap of life, gulp down the incomparable milk of wonder”. – “... він міг би вибратися туди драбиною, якби вибирався сам, і там, припавши до сосків самої богині життя, ковтнути її чудодійного молока”.

51. “And yet I couldn’t believe that they would choose this occasion for a scene”. – “Видно, щось затівається, подумав я, а проте мені не вірилося: невже вони збираються влаштувати сцену”.

52. “I’m sorry, madame, but we can’t furnish it – it’s far too hot to touch this poop”! – “На жаль, це неможливо, мадам, – у таку спеку до нього не доторкнешся”.

53. “We can’t move”. – “Неможливо ворухнутись”!

54. “I can’t say anything in his house, old sport”. – “Мені просто мову одбирає в його домі, друже”.

55. “And if it runs out I can stop at a drug store. You can buy anything at a drug store nowadays”. – “А як весь вийде, підзаправимося в якій-небудь аптеці. Тепер в аптеках чим тільки не торгують”.

56. “I could have gone deeper if I’d known”. – “Можна було б і глибше копнути, якби я знав”.

57. “No, but I could make some money on the other”. – “Але ота, стара, придалася б, на ній я міг би трохи заробити”.

58. “We can’t argue about it here”. – “Не будемо сперечатися посеред дороги”.

59. *“That’s why I can’t really call myself an Oxford man”*. – *“Тому я не можу вважати себе випускником Оксфорду”*.

60. *“We could go to any of the universities in England or France”*. – *“Право на вступ до будь-якого університету Англії чи Франції”*.

61. *“Well, if that’s the idea you can count me out...”* – *“Е, ні, такого ви від мене не діждете ...”*.

62. *“He couldn’t possibly leave Daisy until he knew what she was going to do”*. – *“Як він міг залишити Дейзі, не дізнавшись, що вона вирішила робити далі”*?

63. *“He was clutching at some last hope and I couldn’t bear to shake him free”*. – *“Він ще хапався за соломинку надії, і я не наважився ту соломинку в нього відібрати”*.

64. *“He took what he could get, ravenously and unscrupulously”*. – *“Він брав усе, що міг узяти, пожадливо, хижо”*.

65. *“I can’t describe to you how surprised I was to find out I loved her, old sport”*. – *“Ви не уявляєте, друже, як я здивувався, коли усвідомив, що кохаю її”*.

66. *“She didn’t see why he couldn’t come”*. – *“Вона не розуміла, чому він затримується”*.

67. *“How could it have mattered then”?* – *“Хто б думав про це в такий вечір”*?

68. *“I couldn’t have talked to her across a tea-table that day if I never talked to her again in this world”*. – *“Я не міг би того дня розважати її за столиком у кафе навіть під загрозою того, що ми ніколи більше не зустрінемося”*.

69. *“Maybe I could call up the church and get a priest to come over and he could talk to you, see”?* – *“Хочеш, я подзвоню до твоєї церкви й попрошу священика, щоб він прийшов і поговорив з тобою”*?

70. *“You may fool me but you can’t fool God”!* – *“Мене ти можеш обдурити, але господа бога не обдуриш”*.

Висновки до 2 розділу

Модальні дієслова є однією з найсуперечливіших проблем англійської теоретичної граматики.

Семантико-граматичний аналіз речень із модальними дієсловами встановив, що труднощі перекладу модальних дієслів пов'язані з незбіжністю кількості та семантики модальних дієслів в англійській та українській мовах; із відмінностями у функціональних характеристиках та з граматичною омонімією.

Переклад роману Ф.С. Фіцджеральда *“Великий Гетсбі”* перекладача М. Пінчевського забезпечує адекватне відтворення модальних дієслів для збереження емоційного та семантичного значення в українській мові завдяки застосуванню таких способів і засобів досягнення адекватності перекладу: вибір еквівалентного відповідника, граматичні трансформації субституції; зміна граматичн категорії часу дієслова з теперішнього в англійській мові на майбутній в українській; зміна граматичної категорії способу дієслова з умовного на наказовий або дійсний; вилучення (опущення модального дієслова, яке не має прямиї українських еквівалентів), синтаксичну трансформацію заміни розповідного заперечного англійського речення на загальне запитання в українській та комплексні трансформації, які поєднують у собі елементи кількох уже згаданих.

ВИСНОВКИ

Виконавши практичний аналіз передачі модальності у перекладі, нам вдалося наочно продемонструвати процес передачі модальності в ході перекладу художніх творів з англійської на українську мову.

Модальність безпосередньо пов'язана з категорією способу дієслова. Саме дана категорія обумовлює її використання в умовах певного контекстуального оточення.

Модальність не варто обмежувати рамками речення. Її слід розглядати як гіперкатегорію, охоплюючи всі ті рівні мови, на яких з'являється семантика.

Модальність поділяється на суб'єктивну й об'єктивну. Об'єктивна модальність прив'язує кожен текст до конкретних часових, просторових та історично-етнічних умов, а суб'єктивна виражає ставлення мовця до певного явища, про яке йде мова у художньому творі.

Жоден із типів модальності не слід розглядати окремо. Лише комплексний підхід гарантує адекватну передачу модальності з англійської мови на українську.

Цікавим і перспективним видається подальше проведення комплексних компаративних перекладознавчих досліджень на більш широкій текстовій базі з залученням та відповідним комбінуванням окремих аналітичних процедур і інтерпретаційних методик, запозичених із літературознавства, лінгвістики або інших гуманітарних наук. Подібний інтегративний підхід, попри певну еkleктичність, сприятиме не тільки вдосконаленню науково-методичного арсеналу перекладознавства, а й виробленню нових засобів та прийомів художнього перекладу.

Адекватний переклад модальної складової англійського речення є запорукою правильної передачі прагматичного навантаження, закладеного автором у тексті-оригіналі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М.: УРСС: Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М.: Издательство иностранной литературы, 1955. – 416 с.
3. Беляева Е.И. Модальность и прагматические аспекты директивных речевых актов в современном английском языке. Автореф. дис. докт. филол. наук / Е.И. Беляева. – М., 1988. – 32 с.
4. Бондаренко В.Н. Виды модальных значений и их выражение в языке // Науч. докл. высш. школы. Филологические науки / В.Н. Бондаренко. – 1979. – № 2. – С. 54 – 61.
5. Валгина Н.С. Теория текста / Н.С. Валгина. – М.: Логос, 2003. – 280 с.
6. Варенко Т.К. Мовні засоби вираження модальності у жанрі фентезі (на матеріалі романів С. Мейер) / Т.К. Варенко // Вісник ХНУ. – №1022. – Лінгвостилістика і лексикологія. – Харків, 2012. – С. 136 – 140.
7. Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке // Труды Ин-та русского языка АН СССР / В.В. Виноградов. – М., 1950. – С. 38 – 89.
8. Вус Н.Й. Модальність та її трактування у працях дослідників / Н.Й. Вус // Слов'янський збірник. – Одеса, 2006. – Вип. 12. – 128 с.
9. Гладь С.В. Семантико-когнітивний аспект показників емотивності англomовного художнього тексту / С.В. Гладь // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія “Філологія”. – 2000. – Т.3. – № 1. – С. 72 – 81.
10. Ермолаева Л.С. Типология системы наклонения в современных германских языках // Вопросы языкознания / Л.С. Ермолаева. – 1977. – № 4. – С. 97 – 106.

11. Захаров В.П., Богданова С.Ю. Корпусная лингвистика: учебник для студентов гуманитарных вузов / В.П. Захаров, С.Ю. Богданова. – Иркутск: ИГЛУ, 2011. – 161 с.
12. Золотова Г.А. Труды В.В. Виноградова и проблемы текста // Вестник Моск. ун-та. – Серия 9., Филология / Г.А. Золотова. – 1995. – № 4. – С. 84 – 98.
13. Ионина А.А., Саакян А.С. Английская грамматика 21 века / А.А. Ионина, А.С. Саакян. – М.: Эксмо, 2012. – 349 с.
14. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової та технічної літератури на українську мову – І частина / В.І. Карабан. – К.: "Політична думка", 1997. – 299 с.
15. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник / І.В. Корунець. – Вінниця: "Нова книга", 2001. – 448 с.
16. Кресан Е.Я. Концепт в тексте: номинативные ракурсы в свете функционализма // Вісник Черкаського університету. – Серія Філол.науки / Е.Я. Кресан. – Черкаси, 1999. – С. 76 – 82.
17. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: [Учеб. пособие для студ. пед. ин-ов. по спец. № 2103 «Иностр. яз.»] / В.А.Кухаренко. – Л.: Просвещение. Ленингр. отд-ние, 1979. – 327 с.
18. Ляпон М.В. Модальность // Русский язык: Энциклопедия / М.В. Ляпон. – М., 1997. – С. 239 – 240.
19. Мещанинов И.И. Члены предложения и части речи / И.И. Мещанинов. – М.: Наука, 1948. – 112 с.
20. Мещеряков В.Н. К вопросу о модальности текста // Филологические науки / В.Н. Мещеряков. – 2001. №4. – С. 99 – 105.
21. Николина Н.А. Филологический анализ текста / Н.А. Николина. – М.: Академия, 2003. – 256 с.
22. Правдівцева Ю.С. Розкриття функцій модальності під час перекладу англійського тексту / Ю.С. Правдівцева // Наукові записки Національного

університету «Острозька академія». – Серія «Філологічна». – 2014. – Випуск 45. – С. 308 – 310.

23. Ралдугіна К.О. Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія / К.О. Ралдугіна // Вісник Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2008. – №1. – С. 156 – 161.

24. Рецкер Я.И. Теорія перекладу і перекладацька практика. Нариси лінгвістичної теорії перекладу / Я.И. Рецкер. – 2-ге вид., стереотип. – М.: «Р. Валент», 2006. – 240 с.

25. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика: Очерки теории перевода / Я.И. Рецкер. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.

26. Російсько-український словник іншомовних слів / Уклад. Т.П. Мартиняк; за ред. проф. А. Яреценка. — Харків: Прапор, 1999. — 392 с.

27. Селиванова Е.А. Ономаσιологическое согласование как текстовая категория / Е.А.Селиванова, Е.Я.Кресан // Придніпровський науковий вісник: Філологія та Педагогіка: Науковий журнал. / Гол. ред. Ф.Г.Турченко. – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 1998. – С.16 – 23.

28. Скибицька Н.В. Епістемічна модальність в англійській мові (діахронічний аспект) / Автореф. дис. канд. філол. наук / Н.В. Скибицька. – К., 2004. – 21 с.

29. Сорощук Ю.В. / Категорія модальності в сучасному англomовному авторському дискурсі (на матеріалі творів Дена Брауна та Ніколаса Спаркса) / Ю.В. Сорощук // Актуальні проблеми філології. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2016. – С. 123 – 198.

30. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка / Д.Н. Ушаков. – М.: Гос. ин-т "Сов. энцикл."; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов, 1935 – 1940. – 1056 с.

31. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь / В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.

32. Сафонова Н. Еволюція поглядів на суб'єктивну модальність [Електронний ресурс] / Н.Сафонова // Вісник Львівського університету. Серія Філологічна. – 2004. – № 34. – Ч. I. – С. 74 – 80. – Режим доступу до журн.: http://www.dspace.humanities.org.ua/dspace/bitstream/123456789/1161/1/Safonova_74-80.pdf.

33. Шведова Н.Ю. Грамматика современного русского литературного языка / Н. Ю. Шведова. – М.: Наука, 1970. – 513 с.

34. Transformations of lexical units in the process of translation. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://waucondastore.com/transformations-lexical-units-processtranslation>

Ілюстративний матеріал

35. Дойль Артур Конан. Пригоди Шерлока Холмса: [Для серед. та ст. шк. віку] / З англ. пер. М.А. Дмитренко. – К.: Школа, 2006. – 349 с.

36. Фіцджеральд Ф.С. Великий Гетсбі / Ф.С. Фіцджеральд. – Харків: Фоліо, 2001. – 395 с.

37. Свобода / газета української громади в Америці svoboda.com/svwp/

38. Fitzgerald F.S. The Great Gatsby / F.S. Fitzgerald. – Kyiv: Dnipro Publishers, 1973. – 356 с.

39. Sir Arthur Conan Doyle. The Adventures of Sherlock Holmes. Penguin Popular Classics. Penguin Books Ltd, London wc2r orl, England, 1994. – 302 p.

40. The Ukrainian Quarterly, No. 4, Winter 2017

<https://www.worldcat.org/title/ukrainian-quarterly/oclc/1767936>

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 52 с., 40 джерел.

Об'єкт дослідження: модальність як функціонально-семантична категорія англійської мови.

Мета дослідження: дослідити засоби перекладу модальності в художніх текстах при перекладі з англійської мови на українську.

Методи дослідження: зіставний метод, описовий метод, структурний метод, аналітичний метод.

У теоретичній частині досліджується поняття модальності, аналізуються види модальних дієслів та засоби вираження модальності, з'ясовуються прізвиська вчених, які досліджували феномен модальності.

У практичній частині розглядаються особливості відтворення модальності в англо-українському перекладі та перекладацькі підходи до передачі модальності в романі Ф. С. Фіцджеральда "Великий Гетсбі".

Теоретична новизна роботи полягає у комплексному дослідженні поняття модальності в англо-українських перекладах, а також перекладацьких підходів до передачі модальності в художньому творі.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання результатів дослідження в практиці викладання дисциплін, пов'язаних із теорією перекладу.

Ключові слова: МОДАЛЬНІСТЬ, МОДАЛЬНЕ ДІЄСЛОВО, ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ТРАНСФОРМАЦІЯ, НЕРЕАЛЬНА МОДАЛЬНІСТЬ, ГПОТЕТИЧНА МОДАЛЬНІСТЬ, НЕГАТИВНА МОДАЛЬНІСТЬ, ОБ'ЄКТИВНА МОДАЛЬНІСТЬ, СУБ'ЄКТИВНА МОДАЛЬНІСТЬ.

SUMMARY

Qualification paper: 52 p., 40 sources.

The object of the study: the category of modality in the English language.

The subject of the study: ways and means of rendering modality when translating English fiction into Ukrainian.

The purpose of the study: to investigate ways and means of expressing modality when translating English fiction into Ukrainian.

Methods of research include the comparative method, analytical method, descriptive method.

The introduction describes the state of the problem, the tasks which are to be solved to achieve the purpose of the research.

The theoretical section highlights modality as a functional and semantic category of the English language, presents types of modal verbs and classifications of language means of expressing modality.

The practical section analyses the peculiarities of rendering modality from English into Ukrainian on the basis of the novel "Great Gatsby" by F. S. Fitzgerald.

The novelty of the research consists in the comprehensive study of the concept of modality as a functional and semantic category of the English language.

The practical value of the work is determined by the fact that the research results can be used in the practical teaching of subjects that are relating to the translation theory.

Key words: MODALITY, MODAL VERB, TRANSLATION TRANSFORMATION, UNREAL MODALITY, HYPOTHETICAL MODALITY, NEGATIVE MODALITY, OBJECTIVE MODALITY, SUBJECTIVE MODALITY.

